

ДУДЧЕНКО
Наталія Василівна
dudchenkonv@i.ua

УДК 368.914-044.372(477)

ЛІКВІДАЦІЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ

SETTLEMENT OF NEGATIVE IMPACT OF UKRAINIAN PENSION REFORM

к.е.н., доцент кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет

В сучасних умовах становлення пенсійної системи України актуальності набувають питання щодо визначення основних проблем її функціонування та окреслення перспектив розвитку. У статті визначені основні причини виникнення кризи пенсійної системи. Зазначається, що невідповідність трирівневої пенсійної системи України сучасній соціально-економічній ситуації в країні зумовлює необхідність реформування її основних елементів.

В современных условиях становления пенсионной системы Украины актуальными становятся вопросы определения ее основных проблем функционирования и обозначения перспектив развития. В статье определены основные причины, которые способствовали возникновению кризисных явлений в пенсионной системе. Указывается, что несоответствие трехуровневой пенсионной системы Украины современной социально-экономической ситуации в стране обуславливает необходимость реформирования основных ее элементов.

In modern conditions of Ukrainian pension system development there is an urgent issue to determine the main problems of its development, tendencies. The main causes of the pension system crisis and the elimination of their impact are given. Inconsistency of a three-tier pension system in Ukraine and setting objectives to ensure the rights and needs of elderly people and the need to revise its basic components determine the topicality of this article.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, негативний вплив

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсионная система, негативное влияние

Keywords: pension, pension system, negative impact

ВСТУП

Розбудова соціальної держави в Україні передбачає створення гідних умов існування для всіх громадян. Додаткової уваги з боку держави потребують особи похилого віку як одна з найуразливіших категорій населення. Саме тому, особливої актуальності набувають питання реформування пенсійної системи України.

Проблематику функціонування системи пенсійного забезпечення, достатньо широко представлено в дослідженнях учених. Основні теоретичні засади пенсійної реформи, дослідження питань запровадження та функціонування багаторівневої пенсійної системи викладено у працях таких зарубіжних і вітчизняних учених та фахівців, як М. Волгін, П. Густафсон, П. Маріоні, В. Новиков, А. Соловійов, І. Сирота, Е. Хижний, М. Шаповал, В. Яценко. Істотний внесок у вирішення проблем державного управління соціальним захистом і пенсійним забезпеченням зробили С. Біла, Г. Волощук, С. Горянська, С. Злупко, Е. Лібанова, О. Скрипник, Б. Сташків, О. Холостова, Л. Хижняк, П. Шевчук, Р. Яцемирська та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у аналізі стану пенсійної системи України та визначенні перспектив її реформування в сучасних умовах

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі підготовки статті використано наступні методи: історичний (дозволив проаналізувати основні етапи становлення пенсійної системи України); експертних оцінок (при визначенні основних напрямів реформування пенсійної системи); системний підхід (у процесі комплексного дослідження пенсійної системи як єдиного цілого).

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз сучасного стану функціонування пенсійної системи в Україні вказує на необхідність її невідкладного реформування. Україною обрано шлях поступового запровадження трирівневої пенсійної системи: солідарна система, загальнообов'язкова накопичувальна система, добровільна недержавна система пенсійних заощаджень[2].

Основними завданнями пенсійної реформи є:

- підвищити рівень життя пенсіонерів – пенсійний вік для жінок, народжених після 1 березня 1961 року, підвищено з 55 до 60 років;

- встановити залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу – стаж, необхідний для призначення мінімальної пенсії за віком буде підвищений для чоловіків з 25 до 35 років, для жінок – з 20 до 30 років;

- забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи – реалізація заходів дозволить скоротити видатки (на 2015 рік – 20,0 млрд грн.) Пенсійного фонду України та зменшити дефіцит його бюджету;

- заохотити громадян до заощадження коштів на старість – частина обов'язкових внесків до пенсійної системи накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді та обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески;

- диверсифікація джерел фінансування пенсій за рахунок внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та обов'язкових і добровільних пенсійних накопичень. Пенсійні кошти інвестуються і зростають завдяки отриманому на них інвестиційному прибутку, причому як на етапі накопичення, так і впродовж періоду пенсійних виплат, а розмір пенсії, на яку можна розраховувати, залежить від розміру пенсійних внесків, періоду накопичення, професійності їх інвестування та суми заробленого на них інвестиційного прибутку;

- створити ефективнішу та більш гнучку систему адміністративного управління пенсійним забезпеченням [1].

Однак, головною проблемою даної реформи є несвоєчасне її прийняття. В умовах реалізації заходів у рамках пенсійної реформи важливо стабілізувати, в першу чергу, економічну систему країни, яка характеризується такими показниками за 2014 рік:

- рівень тінізації економіки – 42 % ВВП;
- рівень ВВП зріс на 7,7%;
- середній рівень інфляції – 24,4%;

- офіційний рівень безробіття в Україні уже підвищився до 9,3 %, що складає 426,1 тис. офіційно зареєстрованих безробітних осіб [5].

Однією з основних причин сучасної пенсійної кризи в Україні є соціально-демографічний чинник. Зміни в соціальній структурі населення, демографічна криза, значні коливання кількості працюючих за останні двадцять років, диспропорція між платниками внесків до Пенсійного фонду та пенсіонерами негативно вплинули на загальний стан пенсійної системи України.

Аналіз показує, що соціально-демографічна криза в Україні не тільки призвела до значного скорочення населення. Вона, також, змінила структуру суспільства, його окремих вікових прошарків, частку економічно активних громадян. Так, станом на 1 квітня 2015 року в Україні кількість пенсіонерів складає 13,5 млн. осіб. У той же час, кількість працевлаштованих громадян, платників внесків до Пенсійного фонду на постійній основі з початку 2015 року складає 13 млн. осіб. Тобто, фактично кожен працюючий українець утримує одного пенсіонера [3]. Також, спостерігається збільшення частки людей пенсійного віку, станом на січня 2015р., становить 24,7%.

В основі надмірного демографічного і соціального навантаження на пенсійну систему України лежить ряд чинників. Починаючи з 1990-х років, через економічну кризу кількість робочих місць в державі серйозно впала (майже на 20%). Економічний ріст, який розпочався з 2000 року, відбувався на зовсім іншій основі й не міг компенсувати втрачені, внаслідок закриття великих підприємств, робочі місця. А це означало, що кількість платників внесків до Пенсійного фонду суттєво скоротилася. Також, стан Пенсійного фонду погіршує те, що значна кількість громадян України працює за кордоном (до 3 млн. осіб). Адже вони, як правило, перебувають за межами системи пенсійного страхування України, а отже з їхніх заробітків не стягуються внески.

Таким чином, фізична кількість працівників-платників внесків до Пенсійного фонду зменшилася. А кількість пенсіонерів навіть зросла. Адже, незважаючи на високу смертність, в Україні паралельно розгорталися процеси збільшення числа осіб, котрі мають право на пенсію. Так, кількість дострокових пенсій збільшилася удвічі. Також майже вдвічі збільшився перелік категорій громадян, що мають право на пільги у пенсійному забезпеченні. На 5-15 років було знижено віковий ценз для виходу на пенсію за віком на пільгових умовах для понад 20-ти категорій працівників, а також для виходу на пенсію за вислугу років. Вищезазначене призвело до дефіциту Пенсійного фонду та низького рівня пенсійних виплат для більшості громадян.

Згідно інформації, яка оприлюднена у доповіді аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки "Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз-2050", колапс пенсійного забезпечення в Україні без серйозних реформ неминучий. Навіть за оптимістичного сценарію зменшення кількості безробітних та економічного зростання, ефект буде нетривалим. Адже низька народжуваність, вік виходу на пенсію й інші соціально-демографічні чинники сучасності залишаються в дії. Вже з 2015 року співвідношення між кількістю платників пенсійних внесків та пенсіонерами буде з прискоренням зростати на користь останніх. Це значить, що до 2050 року пенсійні внески сплачуватимуть лише 11,6 млн. осіб. А ось кількість пенсіонерів за цей же період навпаки зросте до 14,6 млн.

І, навіть, якщо вдасться повністю подолати неофіційну зайнятість, яка процвітає в Україні, до 2025 року кількість пенсіонерів все одно перевищуватиме кількість працюючих платників внесків.

Проте не лише демографічні чинники є причиною кризи пенсійної системи України. У багатьох країнах світу спостерігаються приблизно схожі демографічні процеси: зростає кількість громадян літнього віку і знижується частка економічно активного населення. Щоправда, в цих державах, як правило, вік виходу на пенсію є на кілька років вищий, ніж в Україні. Але й тривалість життя в розвинутих країнах довша, а значить, кількість громадян на пенсійному утриманні є значною.

Оскільки в Україні працює фактично лише солідарна пенсійна система, її стан суттєво залежить від того, наскільки широко вона охоплює працююче населення. У даному контексті суттєвий негативний вплив має тіньова складова економіки нашої країни.

За прогнозами, обсяг тіньової зарплати в Україні щорічно становить близько 200 млрд гривень. Названа цифра означає, що близько 41% з цієї суми (середній розмір єдиного соціального внеску) оминає державну фінансову систему і не потрапляє до Пенсійного фонду. А це не менше 80 млрд. грн. Такої суми цілком вистачило б для того, щоби покрити дефіцит Пенсійного фонду.

Крім того, в Україні близько 2,5 млн. людей офіційно отримують мінімальну заробітну плату. Можна припустити, що майже половина з цих працівників насправді має рівень доходів, які перевищують 960 грн. Отже, певна сума доходів виходить за межі оподаткування і не потрапляє до Пенсійного фонду.

Тотальне приховування доходів, а відтак серйозний фінансовий удар по системі пенсійного забезпечення, є наслідком достатньо високого податкового навантаження на роботодавців. Так, в Україні сума платежів єдиного соціального внеску (90% якого залишається саме у Пенсійному фонді) сягає 34,7 – 49% фонду заробітної плати.

Для порівняння, у більшості країн світу пенсійні внески із зарплати або відносно рівномірно розподілені між роботодавцями та робітниками, або ж частка робітника є більшою. Така картина спостерігається у Польщі (16,26% сплачує роботодавець і 16,26% – робітник), Австрії (10,25% – роботодавець і 12,25% – робітник), Болгарії (10,1% – роботодавець і 18,85% – робітник), Румунії (12% – роботодавець і 23% – робітник), Словенії (15,5% – роботодавець і 8,85% – робітник), Угорщині (8% – роботодавець і 18% – робітник), Чехії (7% – роботодавець і 21% – робітник).

У США наймані працівники та роботодавці сплачують по 7,5% у пенсійний фонд. В Німеччині також існує паритет у сплаті пенсійних внесків (по 20,3%). У Франції робітники і роботодавці поповнюють пенсійний фонд на 16,35% кожен. Якщо ж людина працює сама на себе, то вона самостійно вносить всю суму у пенсійний фонд своєї країни.

Українська пенсійна система й надалі продовжує перебувати під монопольним впливом солідарного пенсійного страхування. Альтернатива у вигляді загальнообов'язкової накопичувальної системи чи недержавних пенсійних фондів, в основі яких індивідуальний, персоналізований підхід, практично не діє. До речі, в більшості країн світу саме кошти, акумульовані в накопичувальній пенсійній системі, є вагомим джерелом інвестицій в економіку. Однак в Україні цей механізм майже не використовується.

Безпосереднім наслідком негативної демографічної ситуації, наявності великого сектору тіньової економіки і недосконалої пенсійної системи став зростаючий дефіцит Пенсійного фонду України.

Статистика свідчить, що впродовж 2003-2010 років у Пенсійному фонді України розвивалися кризові процеси. Так, наприклад, відбувалось стрімке

зростання видатків, тоді як власні доходи росли значно повільніше. Ще у 2003 році ситуація з наповненням Пенсійного фонду була відносно стабільною. Тоді дефіцит ПФУ був нульовим. У 2010 році дефіцит зріс до 34,5 млрд грн.

Вищезазначене засвідчує, що пенсійна система України перебуває в стані глибокої кризи.

З метою покращення ситуації у пенсійній системі пропонуємо наступні альтернативи:

- відкладення набуття чинності реформи до певної стабілізації економіки України;
- реалізація комплексу заходів щодо створення нових робочих місць;
- внесення до законопроекту ряду поправок, які мінімізують негативні наслідки пенсійної реформи;
- збільшення розмірів середньомісячних пенсій за рахунок недержавного пенсійного фінансування;
- забезпечення соціальної справедливості. Незаперечною основою принципу соціальної справедливості у пенсійному забезпеченні виступає залежність трудових пенсій від трудового вкладу громадян;
- необхідність проведення роз'яснювальної роботи щодо реалізації положень закону "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи".

ВИСНОВКИ

Пенсійна реформа має як негативні, так і позитивні аспекти. На нашу думку, пенсійна реформа не може дати позитивного наслідку, а з іншого боку ця реформа необхідна, враховуючи тенденції демографічної ситуації, які відбуваються в Україні.

Необхідність її реалізації не викликає сумнівів ні в законодавця, ні в пересічного громадянина, – адже розвиток економіки України не повинно відбуватися за рахунок пенсіонерів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pension.kiev.ua
2. Офіційний сайт щотижневого ілюстрованого суспільно-політичного журналу „Гиждень.ua” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ut.net.ua
3. Офіційний сайт Телевізійної служби новин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tsn.ua
4. Офіційний сайт газети „Аптека” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.apteka.ua
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
6. Офіційний сайт газети „Обозреватель” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukr.obozrevatel.com
7. Офіційний сайт телеканалу „ТВІ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.tvi.ua/2013/05/08>
8. Чергове підвищення соціальних стандартів // Людина і праця. – 2012. – № 4. – С. 8-10.